

# SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK I.

ČÍSLO 1.

## LUDOVIT ŠTÚR O SLOVENČINE.

„Slovenčina naša má svoje vlastné zvuky, ktoré chýbajú druhým nárečiam\*, má svoje zvláštne syláb predĺžovanie a skracovanie, svoj zvláštny zvukov sklad, od inších nárečí odchodné skloňovanie rozličných mien i slovíes, tisíc a tisíc svojich zvláštnych slov, v inších nárečiach alebo roztrúsených, alebo celkom neznámych, má... svoj osobitný sklad slov, čo ju všetko nárečím zvláštnym robí. Mnoho času ubehlo, čo sme... zanedbávali tento drahý náš poklad, a boly to časy pre nás smutné, v ktorých sme boli odhodení od sveta i od seba samých, i kto je z nás, čo by na té časy nepozrel so žiaľom? Ale prebudili sme sa k životu, chceme sa vymôcť z odhodnenosti našej i chytáme sa slovenčiny, bo ona je taká živá, taká svieža, ako je živý, ako je svieži duch náš za životom pachtiaci. Preto buď vysvetľovateľom srdca i mysli našej, slovenčina naša, podpaľuj nás k životu, a my ňa za to vystrojíme a vykráślime najvrúcnejšími a dá Boh peknými útvormi mysle i ducha nášho, s ktorými sa ani pred svojimi ani pred svetom nezahanbíš...

Najčistejšie a najpeknejšie po slovensky hovorí sa vnútri v samých Tatrách, v striedku ich najzavrenejšom: v Liptove, Orave, Turci, v hornom Trenčíne, v hornej Nitre, Zvolene, Tekove, Honte, Novohrade a aj vo veľkej častke Gemera, kde pravda často pomiešaná sa užíva, a naposledok na Dolnej zemi, túto teda, chtiac čisto a dobre slovensky písať, museli sme vziať za reč spisovnú. V Nitrianskej a v dolnej Trenčianskej ponáša sa slovenčina viac menej na nárečie české v Morave užívané, v Spiši a v Šariši ponáša sa zas na poľštinu, z týchto rozličností slovenských teda ani jedna v celosti nie je súca za reč spisovnú, bo nie je ani jedna celkom pravdivá a pôvodná slovenčina. Keď sa ale nárečie naše malo na spisovné povýšiť, muselo sa ono

\* Štúrov text je pravopisne prepísaný. Iba kde-tu vykonali sme drobné zmeny v slovoslede a zamenili nedobré slová, ale základný charakter Štúrovej slovenčiny nebol nikde narušený. Ponechali sme aj vtedajšiu terminologiu, v ktorej slovom *nárečie* rozumeli *reč* a slovo *rozličnorečie* bol termín pre *nárečie* (*dialekt*).

vziať v svojej čistote a pôvodnosti, a také je nárečie hore spomenuté. Keď teda chceme, ako hovorím, čisto a dobre slovensky písať, treba nám písať tak, ako sa hovorí v Liptove, Orave, Turci, Zvolene atď. Reč táto je k písaniu v slovenčine nevyhnutne potrebná, ale je k tomu aj najprihodnejšia nielen preto, že má plné, okrúhle, plnovýrazné a mnohovýznamné formy, ale aj že je medzi Slovákmí najrozšírenejšia. Druhou cestou, ak slovensky písať chceme, ísť nemožno. Docela bludné a nepravé by bolo, keby sme z viacej rozličností slovenských všelijaké formy povyberať a do jednej reči splátať chceli, bo by sme tak nestvorili nič pravdivého a skutočného, ale by sme len mali strakatínu, ktorá by ani svojich pevných zákonov, ani istého rázu (charakter) nemala, a toto nado všetko inšie potrebuje reč spisovná. Keby sme takúto splátaninu potrebovali, otvorili by sme tiež dokorán dvere sebevolnosti, tak že by potom každý spisovateľ to, čo sa mu najviacej pozdáva, si povyberal, podľa svojej hlavy sa spravoval, zkadiaľ by dlhšia motanina povstala a nám istotne škodila. Teraz ale sa to nestane, bo reč pravdivá slovenská sama so sebou všetko donáša, čoho sa držať máme. Na tento teda spôsob sa v spisovaní našom na rozličné strany porozpadať nemôžeme, a neveríme, že by dakto z našich krajanov inšou cestou ako touto kráčať a v spisovnej reči si všelijako pomáhať chcel. Túžba naša terajšia len tak horí za životom, potrebné teda sa všetci chytíme toho, v čom je duch a život náš nanajviac vyrazený, čo je najšlovenskejšie. Ale v živote potrebujeme aj jednoty a túto jednotu dosiahneme v tom, čo je pravdivé slovenské. Krem toho slovenčina, ktorú za spisovnú reč prijímame, je od všetkých Slovákov za najpravdivejšiu reč slovenskú uznaná a obľúbená, tak že sa dačo inakšie hovoriaci Slováci, keď príležitosť majú, veľmi radi tejto podučia i ju prijímajú. Príčina toho je v plnozvučnosti, určitosti, mnohovýznamnosti i milohlasnosti opravdivej slovenčiny ... a každý sa krem toho k svojmu aj nevedomky tiahne. Slová a spôsoby hovorenia i v inších rozličnorečiach slovenských užívané každý v reči spisovnej slobodne užívať môže, bo zo všetkých záležití bohatosť slovenčiny, ale foriem držať sa musíme najplnších, najurčitejších a také máme v slovenčine hore vyššie spomenutej. Gramatika naša vystaví teda túto opravdivú slovenčinu s pobočným ohľadom na inšie rozličnorečia naše...“

(Z úvodu do *Nauky reči slovenskej* str. 8—10.  
Vydal Tatrin roku 1846.)

---

*Slovenčina smie mať iba jedon rozumný, odôvodnitelný cieľ,  
a to je: slúžiť za most ku vzdelaniu ľudu slovenského.*

*Samo Czambel.*

---

P. P. Zgúfh:

## MNOŽNÝ NOMINATÍV ZVIERACÍCH MIEN MUŽSKÉHO RODU.

Podľa Pravidiel zvieracie mená mužského rodu majú sa skloňovať i písať podľa vzoru osobných mien, teda v množ. nominatíve: *orl-i, sokol-i, holub-i, brav-i*... Vždy len s mäkkým *-i*. Tým činom trpi tu len oko, lebo či ich píšeme s mäkkým *-i*, či s tvrdým *-y*, výslovnosť je (okrem po *d, t, n*) tá istá, na konci zjaví sa vždy len *-i (-y)*.

Pri slovách: *had-i, baran-i* ap. a najmä pri mätko zakončených: *zajac-i, jelen-i, vrabc-i* trpi už i jazyk. Slovo *had* v živej reči zneje v množ. nominatíve vždy len *had-y*; *had-i* len vtedy, keď je ako prezývka zosobnené, na pr. matka privolá šantujúcim deťom: *Vy hadi*...! Rozdiel je iba v zmäkčení spoluhlásky. Podobne malo by sa zmäkčiť i slovo: *baran-i*; no ako zvieracie meno v živej reči vyslovuje sa tvrdo, a preto má sa písať s tvrdým *-y*: *baran-y*. Mätko vysloví sa a s mäkkým *-i* píše sa ako zosobnené meno v prezývke: *Vy baran-i (sprosti)*! — Slovenské ucho neznesie plurálne tvary: *zajac-i, jelen-i, vrabc-i, somár-i* ap. oproti vžitému: *zajac-e, jelen-e, vrabc-e, somár-e* atď. Ešte menej znesie: *lipn-i, hýl-i, motýl-i* namiesto: *lipn-e, hýl-e, motýl-e* ap.

Uzákoniť pravidlo výlučne pre zjednodušenie na ujmu živej reči a proti doterajšiemu úzu v spisbe bolo by násilím a barbarizmom oproti rýdzosti jazykovej.

Ako tedy skloňovať a písať zvieracie mená mužské?

Zo živej reči ľudu vkorenil sa do spisby a tým aj uzákonil dvojaký tvar zvieracích mien mužských: *zosobnené* mená, vzťahujúce sa na osoby v piesňach a v bájkach i v prezývkach, skloňujú sa podľa vzoru osobných mien („*chlap*“) a píše sa v množ. nominatíve s mäkkým *-i*; *nezosobnené* zvieracie mená majú nominatív množného čísla podľa vzoru neživotných slov („*dub*“) a tvrdo zakončené píše sa v množ. nominatíve s tvrdým *-y*, mätko zakončené s *-e*.

Príklady: *Sľeteli orlí s Tatry, tiahnu na podolia*. (Chalupkova báseň „Mor ho!“) — *Lietaly, lietaly dva orly nad nami*. (Rákocovská pieseň.) — *Hoj, traja sokolí, či vám žiaľ za svetom?* (Janko Rimavský.) — *Sokoly žijú v horách*. — *Dvaja vrabci hrabali na hnoji, dokiaľ zrnko nenašli, v pokoji*. (Bájka od Jonáša Záborského.) — *A tie vrabce z toho trňa, štrng, brnk do trňa!* (Ľud. úzus.) — *Bolo plani, čajsi v lete, boli zajci na výlete*. (Bájka.) — *Domáce zajace (králiky) bývajú v podzemných dierach*. (Veru nikde nepočuť: *Domáci zajaci*...) — *Vy somári*...! (Prezývka.) — *Somáre fahajú vozík*. — *Medvedí*... (t. j. neohrabaní chlapi.) — *Medvede žijú v horách*.

Správnosť dvojtvarov zosobnených a nezosobnených potvrdí

aj väzba s prídavnými menami a tobôž so základnými číslovkami. Ak skloňujeme zvieracie mená podľa vzoru osobných mien („chlap“), musí sa im prívlastkové prídavné meno prispôbiť, teda: *tuční bravi, poľní zajaci, štíhli jeleni, malí vrabci* atď. Je v tom rozpor so živou rečou, v ktorej sú takéto tvary: *tučné bravy, poľné zajace, štíhle jelene, malé vrabce*. Ešte väčší je vo väzbe so základnými číslovkami: *dvaja tuční bravi, traja poľní zajaci, štyria štíhli jeleni, dvaja malí vrabci* oproti príkladom z úzu: *dva tučné bravy, tri poľné zajace, štyri štíhle jelene, dva malé vrabce*. Ale obe väzby sú oprávnené, nakoľko sa vzťahujú buď na zosobnené, buď na nezosobnené mená.

Podľa takej väzby má sa riadiť i prísudkové sloveso: *Sleteli orlí s Tatry. Orly lietali nad Tatrami*.

Pravidlá udávajú sice i niekoľko výnimiek, medzi nimi: *junce, baranc-e*. Tu sa tisne otázka: keď *junce, barance*, prečo nie i *zajace, jelene* ap.? Alebo: keď *zajaci, jeleni*, prečo nie aj *juncí, baranci*?

A nakoniec vidím v tom aj dobre sledovateľný priebeh od životných k neživotným menám podstatným: *Chlap-chlapí* (životné osobné meno); *orol-orlí, zajac-zajaci* (životné zosobnené mená); *orol-orly, zajac-zajace* (životné zvieracie mená); *dub-duby,\* meč-meče* (neživotné mená).

*Henrich Bartek:*

## VÝSLOVNOSŤ NIEKTORÝCH DVOJHLÁSKOK.

Výslovnosť literárnej reči slovenskej je ustálená už od čias štúrovských, jednako nie je všade ešte jednotná v podrobnostiach a najmä v ostatné časy na našich školách nepozná sa správna literárna výslovnosť, lebo mnohí učitelia a profesori nemali príležitosti byť dlhšie na strednom Slovensku a osvojiť si fonetickú ústrojnú stredoslovenských nárečí, ktorých fonetické svojskosti, okrem niektorých malých odchýlok, musíme pokladať za rozhodujúce aj pre výslovnosť literárnej reči. Mnoho viny na tom, že dnes v spisovnej výslovnosti panuje zmätok, majú aj niektoré novšie (školské) gramatiky slovenčiny, ktoré uzakónujú chybnú výslovnosť celkom proti doterajšiemu vžitému úzu.

V literárnej výslovnosti máme mnohé dvojhlásky, ba aj trojhlásky, ktoré pravopisne osobitne neoznačujeme. Ide tu o niektoré spojenia samohlások alebo dvojhlások s hláskou *u*. Výslovnosť takýchto skupín robí ťažkosť mnohým, lebo na západ-

\* Kto si nechce pokaziť dobrý jazykový cit, bude hovoriť a písať *vrabce, jelene, orly, sokoly, hady* ap. a iba pri zosobnených (personifikovaných) zvieracích menách upotrebí tvarov: *hadí, orlí, sokolí, zajaci* a pod.

Redakcia.

nom aj na východnom Slovensku ináč sa vyslovujú tieto skupiny, ako na strednom Slovensku a v literárnej reči.

Keď samohláska alebo dvojhĺaska je spojená s *v*, ktoré stojí pred spoluhláskou alebo na konci slova, tak *v* splyva s predchádzajúcou samohláskou alebo dvojhĺaskou v jeden celok a tým vznikajú nové dvojhĺasky a trojhĺasky, na pr.: *hlávka* treba vysloviť *hláuka*, *lev-leu* a pod., kde *v* zodpovedá krátkemu *ü*. Takto učí aj Czambelova Rukoväť od 1. vydania a takýto bol úzus oddávna. Ale poprevratové gramatiky Damborského celkom proti literárnej výslovnosti učia vyslovovať *lef* miesto správneho *leü*, t. j. *lev* a pod.

Pravda, na východe a na západe vraví sa *lef*, *postaf* a pod., ale na strednom Slovensku máme všade dôsledne *leü*, *postau* a takáto má byť aj dobrá literárna výslovnosť. Učiteľovi slovenčiny dá veľa roboty naučiť žiaka správne vyslovovať literárnu reč v týchto prípadoch, ale je to veľmi potrebné, lebo hovorená spisovná slovenčina musí byť všade práve taká rovnaká, ako je písaná reč. Pre informáciu uvádzame niekoľko príkladov, kde nachodíme vo výslovnosti dvojhĺasky a trojhĺasky, ktoré graficky v spisovnej reči neoznačujeme.

1. Skupina *áv* pred spoluhláskou a na konci slov: *hlávka*, *stávka*, *plávka*, *dávka*, *premávka*, gen. pl. *postáv* a pod. vyslov takto: *hláuka*, *stáuka*, *pláuka*, *premäuka*, *postáu* a pod. (nie *hláfka*, *stáfka*, *dáfka*, *premáfka*, *postáf* a podobne).

2. Skupina *av* pred spoluhláskou a na konci slov: *kavka*, *zábavka*, *pravda*, *postavte*, *postav* (imper.), *brav*, *dav* a pod. vyslov takto: *kauka*, *zábauka*, *prauda*, *postaute*, *postau*, *brau*, *dau* a pod. (nie *kafka*, *zábafka*, *pravda* (!), *postafte*, *postaf*, *braf*, *daf* a podobne).

3. Skupina *iev* pred spoluhláskou a na konci slov: *dievča*, *dievka*, *borievka*, *polievka*, *lievč*, *chliev*, gen. pl. *pliev* a pod. vyslov takto: *dieuča*, *dieuka*, *borieuka*, *polieuka*, *lieuč*, *chlieu*, *plieu* a pod. (nie *diefča*, *diefka*, *boriefka*, *poliefka*, *tiefč*, *chlief*, *plief* a podobne).

4. Skupina *ev* pred spoluhláskou a na konci slov: *Evka*, *Števko*, *úsmev*, *lev*, *cirkev*, *hnev*, *rev* a pod. vyslov takto: *Euka*, *Šteuko*, *úsmeu*, *leu*, *cirkeu*, *hneu*, *reu* a pod. (nie *Efka*, *Štefko*, *úsmev*, *lef*, *cirkef*, *hnef*, *ref* a podobne).

5. Skupina *iv* a *ýv* pred samohláskou a na konci slov: gen. pl. *hrív*, *hlív*, *pokrývka* a pod. vyslov takto: *hriu*, *hlíu*, *pokríuka* a pod. (nie *hríf*, *hlíf*, *pokrífka* a podobne).

6. Skupina *iv* a *yv* pred spoluhláskou a na konci slov: *krivkať*, *slivka*, *sičko*, *div*, *vliv*, *vplyv*, *poryv* (ruské slovo) a pod. vyslov takto: *kriukať*, *sliuka*, *siuko*, *diu*, *vliu*, *vpliu*, *poriu* a pod. (nie *kriřkať*, *slifka*, *sifko*, *dif*, *vlif*, *vplif*, *porif* a podobne).

7. Skupina *ov* pred spoluhláskou a na konci slov: *ovca*, *stovka*, *kráľovský*, *Mošovce*, *mužov*, *chlapov*, *názov*, *otcov*, *kov* a pod. vyslov takto: *ouca*, *stouka*, *kráfouský*, *Mo-*

*šouce, mužou, chlapou, názou, kou* a pod. (nie *ofca, stofka, kráľofský, Mošofce, mužof, chlapof, názof, ofcof, kof* a podobne).

8. Skupina *ôv* v literárnej reči v týchto prípadoch nejestvuje.

9. Skupina *uv* na konci slova: *obuv* vyslov *obuu* (nie *obuf*) a podobne.

Krátke *u*, ktoré zneje v dvojhĺaskových skupinách *áv, av, ev, iv, ív, ov, uv* a v trojhĺaske *iev* vyslovujeme obidvoma perami (je to teda labiolabiálne čiže bilabiálne *v*). V slovenčine výslovnosť *hláuka, kauka, chlieu, hneu, kou* a pod. predstavuje starší vývinový stav, lebo spomenuté dvojhĺasky a trojhĺaska *ieu* mohli vzniknúť iba vtedy, keď ešte v slovenčine bolo obojperné (labiolabiálne) *v*, ktoré musíme predpokladať pre všetky slovanské reči. (Takáto výslovnosť, charakteristická pre strednú slovenčinu, vyskytuje sa aj v niektorých českých nárečiach.)

Nakoľko sme mohli zistiť, je len jedna výnimka, keď nami uvedené skupiny nevyslovujú sa tak, ako sme spomenuli, ale majú ozajstné *v* (labiodentálne) v písme aj vo výslovnosti, a to vtedy, keď skupiny *áv, av, ev, ov, uv* a pod. stoja tesne pred spoluhláskou *n*. Vyslovujeme na väčšej časti stredoslovenského územia *slávny, hlavný, pevný, rovný, obuvník* a pod. (nie *sláuny, hlauný, peuný, rouný* a podobne). Príčinu toho treba vidieť v tom, že *n* je hláska zubná a prispôsobila si bilabiálne *v* (vyslovované obidvoma perami) tak, že ho teraz artikulujeme iba dolnou perou a hornými zubami (teda z bilabiálneho *v* stalo sa labiodentálnym).

Treba ešte spomenúť, že skupiny *áv, av, iev, ev, iv, ív, ýv, yv, ov, uv*, pred spoluhláskami a na konci slov treba pokladať za dvojhĺasky (*iev* za trojhĺasku), v ktorých *v* je vlastne krátkym *u*. Hlavnou časťou týchto dvojhĺasok je prvá samohláska a *v* (t. j. krátke *u*) je iba sprievodným elementom. V skupine *iev*, ktorá je trojhĺaskou, hlavnú váhu kladieme na dvojhĺasku *ie* (a v nej zasa na *e*), teda vyslovujeme *politeuka, chlieu* a pod.

Veľký zmätok do literárnej výslovnosti vniesly Damborského mluvnice. Aj posledná dvojdielna Slovenská mluvnica pre stredné školy a uč. ústavy (I. diel, str. 63) odporúča chybnú výslovnosť: *diefka, stáfka, slofko, premáfka, spef, cirkef* a pod. Potom nemožno sa čudovať, že vo výslovnosti literárnej slovenčiny je dnes chaos, ktorý nebyval. Jedni sa pridriavajú Czambelovej (Skultétyho) Rukováti, v školách sa učí chybne podľa Damborského. Upozorňujeme našich čitateľov, že hore opísaná výslovnosť skupín *áv, av, ev, ov* a pod. pred spoluhláskou a na konci slov je jedine správna, že tak hovoria naši najlepší rečníci, herci, recitátori, preto treba ju uzákoníť aj na školách.

Netreba vari osobitne zdôrazňovať, že chaos vo výslovnosti spisovnej reči je práve taký nebezpečný, ako v pravopise zbytočné dvojtvary.

## VOKATÍV V SLOVENČINE.

Zo živých jazykov indoeurospkých už mnohé nevyjadrujú suffixami funkcie skloniteľných slov. Z germánských jazykov angličtina nemá t. zv. pádových koncoviek, z románských francúzština, zo slovanských bulharčina tvorí jednotlivé pády bez suffixov. Ostatné slovanské jazyky majú ešte podnes 6—7 pádov, ale aj v nich ukazuje sa snaha spojiť jednotlivé morfológicky si blízke gramatické pády, a preto hlavne zaniká vokatív. Tak v novej ruštine, v bulharčine a v slovinčine vokatívu už vôbec niet. V slovinčine drží sa vraj len v opovrživom smysle a v národných piesňach. (Viď Vondrákovu *Vergleichende sl. Grammatik* II. 226.)

Čo je vlastne vokatív? Najjednoduchší gramatický pád, holý kmeň bez suffixu. Syntakticky je to vraj nominálna veta. Miklosich vo svojej *Vergl. Gram. der sl. Spr.* IV. 369 veľmi dobre hovorí, že vokatív len tradične sa kladie k ostatným pádom, lebo vraj ani svojim zovňajškom nevyznačuje sa osobitnou koncovkou ako ostatné pády, ani vo vokatíve stojace meno nepodlieha vetným zákonom, ale vraj len ako interjekcia priraduje sa k reči.<sup>1</sup>

Ktoré substantíva majú vokatív? Maly ho len samohláskové kmene, teda *o-, jo-, a-, ja-, u-, ju-, i-* kmene. Kmeňová hláska konca slova objavovala sa vo vokatíve v inšom stupni, na pr. *dube, pane, ženo* a pod., kým namiesto koncového *e (o)* v iných pádoch je, na pr. *dubom, pánom, ženám* a pod.<sup>2</sup>

Czambel v *Rukováti* § 39. hovorí o vokatíve v slovenčine toto: „Stredná slovenčina, s výnimkou málo slov: *Bože, človeče, otče, chlapče, bratu, synku, pane, Hospodíne*, vôbec zanedbáva vokatív a užíva zaň nominatív. Vraví sa pri oslovení: *pán ad-vokát, pán inšpektor, pán stolár, počuj, horár! neuteč, pes!* atď. a toto upotrebenie nominatívu za vokatív dovoľuje sa i v spisovnom jazyku. Ak slovo *pán* stojí o samote, v reči i písme užíva sa vokatív, t. j. *Pane! pane!*“ — Toto opakuje aj v §. 252. Hlavatý v § 58. všetko to potvrdzuje, keď hovorí: „Ostatne v slovenčine zdvorilej počína sa vokatív zanedbávať a nahradzovať nominatívom, na pr.: *pán brat! pán minister! pán profesor!*“ a v §. 144.: „V slovenčine funkciu vokatívu prejíma nominatív: *stuha! vojvoda! hrdina!* V dialektoch prichodí aj s prí-

<sup>1</sup> V tomto smysle hovorí aj Vondrák v cit. 225, Benni-Loš-Nitsch-Rozwadowski-Ulaszyn v *Gramatyke języka polskiego* 296, Smal-Stockyj v *Grammatik der ruthenischen Sprache* 396 a podobne aj iní.

<sup>2</sup> Ostatne o vokatívnych suffixoch najde čitateľ poučenia u Hlavatého (*Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských* §§ 58, 70, 78, 144, 163, 179, 209 a str. 143), u Czambela (*Rukováť* §§ 39, 252) a u Damborského (*Mluvnice I.* § 179 b. 3—7, § 187. III. a II. § 118.).



ponou -o, na pr. *sluho! gazdo!* Aj Damborský vo svojich mluvniciach uznáva nominatív za vokatív.

Pozrime, aké sú pomery v ľudovej reči. Dialekticky miestami ešte prevláda starý vokatív a nebol všade nahradený tvarmi nominatívu. To platí predovšetkým o východoslovenských nárečiach. Z Czambelovej Slovenskej reči vybral som čo možno všetky príklady na vokatívy, ktoré dole uvádzam.<sup>3</sup> Našiel som 163 príklady, kde ide zrejme o vokatív, z toho 115 príkladov sú staré vokatívne tvary a iba 48 sú nominatívy vo funkcii vokatívu. Z toho vidieť, že na východe ešte prevládajú vokatívne formy, ale aj tam už ustupujú nominatívom vo funkcii vokatívu. To značí, že aj vo východoslovenských nárečiach vokatív pomaly vymiera.

V Súpise slovenských rozprávok (sväzok I.—II.) a v Sborníku Matice slovenskej (roč. VI.—VII.) sú uverejnené slovenské povesti a zápisy ľudových textov, najmä zo stredoslovenských nárečí,<sup>4</sup>

<sup>3</sup> U Czambela v Slov. reči našiel som tohto: *Vokatívy skutočné*. Bože 241 (číslica za slovom značí stranu diela), moj (muž) sinu 211, 227, 243 atď. bežné; planino 211, (luba) matko moja 211, 251, 276, mamó 214, koničku 212, 213, mladí človeče 215, 349, orlu 216, paňe 217, 221 bežné! tatušku 217, najjašnejši kraľu 218, 259, 303, 308, 317, najjašnejši oče 219, oče 231, najjašnejši princu 267, 311, sestričko 220, 221, 223, pracelku 221, bracišku 222, 223 a inde, (moja) ženo 222, 223, 237 a bežné! švagričku, mužičku 222, 223, 245, koňu moj 223, 224, 450, džadu 224, dzedu 403, dušo moja 224, dzjevče (moja) 225, 244, 249, dzičku 375, Mateju 226, 227, Janču 227, Janku 307, 309, 336, 348, drahi moj hlope 228, bratu 232 a bežné! sv. Jozefe 236, 337, husaru 325, Borišo 237, koritaru 239, Zuzku 249, Hančo 261, šumne dzjevče 249, milosřiví paňe 251, princu Mudrochu 254, vražu 256, moja luba sestro 263, 413, muj lubi bratu 263, 265, 282, 313, gazdo 280, brace 284, oče muj a paňe muj 286, 287 a bežné! mužu muj 288, 300, Janičku 288, tatičku 290, kočičku 296, matko 299, 300, 301, 306, starušku 299, Maričko 301, 302, babičko 302, Marčo 310, ženičko 317, minaru 322, minarko 322, kače 330, somaru 332, nevesto 336, kmotre 336, 350, babo 347, Marijanku 350, 351, Lenoriko 358, krčmaru 365, Ludviku 377, veřičku 384, Valihuro 403, mesarošu 407, liško 411 elefaňe 411, tatušo 459 a bežné je apo, *Nominatívy za vokatívy*: tato 211, 242, pan Vekutovskí 219, 220, Terzipilona 223, 224, dzedo 226, ti křučkar 232, 233, 234, Jurik 240, 241, moja žena 245, pan krčmar 253, 365, pan majster 255, 315, muj lubi ocec 265, 267, pan vojak 268, páter 284, ocec 287, 299 300, 318, 374, muj lubi kamarad 298, pani majstrova 316, tatuš 317, 444, pan kmoter 320, jager 325, Gal 341, pan rector 359, pajtaš 362, pan major 365, řišočka 384, neboža 385, cigán 388, 389, 438, pan ocec 396, taška 404, pajtaš fořter 417, kisasonka 430, žena 437, moj drahi sin 432, mlada kralovna 440.

<sup>4</sup> V Súpise I. sú fieto *pravé vokatívy*: synku 163, 165, oče drahý 164, najjasnejši kraľu 176 a II, 426, nešťastniče 185, ženičko moja 189, bratišku muoj 189, 190 a II, 385, 400, sestričko moja 189, 190, milí sinku 232, 233, veľkí řitíri 241 (to je iste bohemizmu upravovateľa textu viď poznámku Polivkovu I, 2291), milý sinu 247, 249, princu 250, 261, moj Tatoško 250, človeče 250, 266 a II, 49, 64, mužičku 250, 252, 255, 311, 314 (moj) synu, sinu 254, 260 a II, 52, 397 a inde! krať 320, 270, drahý mužu 271, 308, 304, ženo 287, 296, 304, 311, milá princesko 273, apo 289, 300, II, 131, bracku 309, zámku 315; v Súpise II.: mladí prince 7, pane 45, 51, 237, 243, 257, ježibabo 52, stará maľko 52, husárečku 56, husáre, husáru 402, 403, husárku 56, tátoško 55, synku mój 63, 64, 283, 294, mamó 69, 177, milá sestro 70, bratku 83, ty nešťastníku 166, kočičku 167, Karole 177, moj visľoboditeli 209 (tiež bohemizmu!), chľapče 255, 284, 285, pastíru 217, p. matičko 266, najjasnejši kraľe 201, stará maľko 328, tátošku 334, koničku 359, 400, Princ 368, dobrý človeče 398, dobrořivý 398, priateľku 400, streřivý človeče 398. *Nominatívy namiesto vokatívov*: sv. I, mój syn 163, starý tatko 163, braček 168, 169, Zámok, otvor sa 177, Ĥa, potuora 183, duša moja 183 a II, 2—54, sestrička moja 183, 184, bračok mój drahi 183, 184—5, nevernica 185, potvora 186, tatičko náš 189, Janko 200, dobrí človek 197, najjasnejši kraľ 195, 200, a II, 287, sin muoj (muaj) 198, 301, ty stará řtriga 215, medved 215, drahi tatko 235, ti zemskí hmiz 237. šablíčka 248, Popelvár 249, otec



ktoré podávajú takýto obraz: V Súpise (I.—II. diel) našiel som 240 vokativov, z toho len 89 skutočných starých vokativov a 151 prípadov, kde nominatív je vo funkcii vokativu. V textoch v Sborníku MS. (roč. VI.—VII.) je 56 príkladov, z čoho len 20 vokativov ozajstných a 36 nominatívov vo funkcii vokativu. Nakolko poznám západnú slovenčinu z Pezinka a okolia, je v západnej slovenčine oveľa viacej starých vokativov ako v strednej slovenčine.

Z príkladov, ktoré sme uviedli, vysvitá, že v strednej slovenčine oproti východnej a západnej zanikol starý vokatív skoro všade. Drží sa iba v niektorých slovách. Preto pre literárnu reč jedine oprávnené formy sú tieto: *pán rektor, pán major, pán učiteľ, duša moja! krásna panna! pán kráľ! stará matka! drahý priateľ! pán majster! ap.*

Neatribútované osobné podstatné mená mužského rodu, nie nomina agentis, takto: *synu! bratu! človeče! otče!* Nomina agentis takto: *stolár! horár! pekář! učiteľ!* ap. Substantiva ženského rodu takto: *žena! tetka! Marka! Ďaňa! Zuzka! Katka! mama! a pod.* Hypokoristika ostanú: *Janko! Julko! strýko! priateľko! mužičko! hadík! koník! vlčko! tátoško! starček! švagriek! dedko! ap.*

Oslovenie *pán* o samote je podľa Czambela: *Pane! Ale! Dobrotivý pán!* Od slova *Boh* je vždy: *Bože!*

Bolo by len na osov spisovnej reči, keby v školských učebniciach prestali uvádzať tvary vokativne. Stačilo by poznamenať, v ktorých slovách možno v spisovnej reči upotrebiť zbytky vo-

249 a II 491, 116, 209, 2.1, kohút 254, ty krásna princeška 256, 277, Vašbarát 256, žena (moja) 323, 322 a II, 34, 46, 48, 70, 116, 218, 219, pán majster 324, muoj drahý priateľ 272 a II, 194, kupec maďianski 284, panička 296 297, braček 303, 310 a II, 404, ti muoj visvoboditeľ 305, céra naša 308, Janko môj 312, (drahí) muoj sín (syn moj) II, 16, 241, 6, 118, 64, 285, 244, 81, 65, 231, 146, 392, 217, 194, 404, 453; sv. II.: sestra moja 39, ty úfuranec 45, najjasnejší kráľ 45, pani princezná 47, stará mati 48, 49, gazda môj vernej 50, sluha môj vernej 50, huár 53, ty sviha 53, kmotra 54, ti kupec trnavský 55, stará mamka moja 63, dĽouka moja 63, 479, najjasnejší cisár 107, drahí mužiček 116, mládenec 120, vetriček 121, moj ti čert 147, sinček 148, duša moja 149, synak (sinok) 155, 472, milostivá princeška 172, brat môj 158, kočíš 167, milá (stará) matka 171, 473, 324, 444, 285, 286, krásna panna 197, ti duša moja 210, 275, chlápček 215, valaška 216, 217, moja djevka 231, palica 233, pekný Péter 245, 247—8, Ignác 276, kačička 277, otecko môj 283, gazda 285, 286, mamka 285, milostivá panna 287, sluha môj 288, pán kráľ 289, tatík 293, 302, 373, baba 319, Mikuláš pekný mládenec 398—9, Petrik 334, 337, tátoško 334, Popelvár špatná tvár 341, drahí Tátoš 344, koniček 358—9, 407, stará maľ 359, 478, moja milá tetka 370, pán vojak 410, môj pán 413, mladí pán 430—1, muoj drahí čefadník 471.

Sborník Matice slovenskej roč. VI. *Pravé vokativy*: mamó 64, kohútku 66 (rým k zamrútku), milý panc 69, býčko 99 (toto je už vlastne nominatív, ako ujko a pod.), synu 101; *nominativy za vokativy*: djouka (djeuka) moja 60, 64, 61, Marýn 66, ženka 66, má gazdinka 68, dobrý človek 63, Anička moja 70, ženička 70, potvora 99, pecúch 100, Marená 101, Dorka 101, 103, beštia 102; roč. VII. *vokativy*: mužičku 3, 5, babičko 8, mamičko 3, 4, bračišku 3, 4, potvoro 4, sestričko 4, džifko 7, čecičko 7, žono 8, mamó 8, 24, kohútku 45 (rým!); *nominativy za vokativy*: Evička 3, sestričku 10, otec 12, 13, sín moj 12, koníg moj 13, baba 16, stará matka, moja dzjevka, céra moja 22, otecko 23, Matej 25, kmotorko 26, gazdinka 27, drahá duša 33, moja djouka 36, kmotrička 36, piaňik 40, potvora 41, braček 41, Peter 42, žena 43.

kativu, ktoré ešte žijú. Uvádzaním starých vokatívnych foriem do vzorov vstępuje sa žiakom aj ich upotrebenie, čo je zbytočné, lebo mŕtve vokatívy už neožijú v strednej slovenčine a v ostatných nárečiach vokatív vymiera.

*Peter Tvrdý,*

CHYBNÉ SLOVÁ A VÄZBY, KTORÝM TREBA  
V SLOVENČINE VYHÝBAŤ.

Namiesto:

hovorme a pišme:

A

*ačak*  
*ačpráve, ačkolvek*  
*afríkánsky*  
*akonáhle*

*ako rečeno, vedomo, známo, spo-  
menuto*

*akožto*  
*Āmerikán, amerikánsky*

*andel, andelik*

*anis*  
*a síce*  
*asnád*  
*až na (bis auf):*

*Stratil som bratov až na jed-  
ného ... Všetci žiaci až na  
jedného dobre sa učili ...*  
*Zmokol až na kožu ...*  
*Vyzliekol sa až na košelu ...*

**ale,**  
**hoci, hoc, čo aj**  
**africký**  
**toľko čo, len čo, ako, toľko:**  
*Len čo som prišiel k Vám,  
musel som odísť.*

**ako sme povedali; ako vie-  
me; ako je známe; ako sme  
spomenuli**

**ako**  
**Āmeričan, americký.** (Āmeri-  
kán je Slovák z Ameriky.)  
**anjel, anjelik** (s krátkym *-ik*,  
ako v evanjelik)

**onajs**  
**a to**  
**azda, hádam, vari**  
**okrem:**

*Stratil som bratov okrem  
jedného ... Všetci žiaci o-  
krem jedného ...*  
*Zmokol do kože ...*  
*Vyzliekol sa do košele ...*

B

*báječný*

*barva, barevný*

*behom vojny*

**veľkolepý, výborný.** (Ale do-  
bre je v mystickom smysle:  
*báj, bájeslovie, báječný* a pod.)  
**farba, farbistý, farbiar, far-  
biareň**  
**za vojny, vo vojne, v čas  
vojny.** (*Žiak sa naučil písať  
za šesť týždňov.*)

*bezočatosť: s veľkou bezočato-  
sfou*

*bez toho v takýchto väzbách:  
Id bez toho, aby si sa obzrel!  
Vstúpil bez toho, že by bol  
zaklopal.*

*bladý, bladosť*

*bluť, bluvať*

*s bolesťou rozprával*

*bosk, boskať, boškať*

*b. r., skratka táto je dvojsmy-  
selná, značí budúceho i be-  
žiacieho roku.*

*brať:*

*brať ohľad na niekoho*

*brať do ohľadu*

*peniaze neberú*

*brať počiatok, koniec*

*brať podiel z majetku*

*brať podiel na zábave*

*v inom smysle brať slovo*

*účasť brať*

*úžitok brať*

*žalobu horebrať*

*on berie lieky, prášky (orvos-  
ságot, port vezš be)*

*bratranec, bratrský*

*bratrovrah, bratrovražda*

*brusle, brusliť*

**veľmi bezočate (hovoril)**

**Id, ale sa neobzri!**

**Ani nezaklopal a vstúpil.**

**bledý, bledosť**

**dávať, vracaf**

**bolestne rozprával**

**bozk, bozkať, bozkávať**

**t. r. = toho roku (b. r. = bu-  
dúceho roku)**

**mať ohľad**

**povážiť, uvážiť**

**peniaze nejdú**

**niečo sa počalo, skončilo**

**mať podiel z majetku**

**bol na zábave, zúčastnil sa  
na zábave**

**inakšie (ináč) rozumel slovu**

**zúčastniť sa na ...**

**úžitok mať**

**žalobu prijať, vypočuť**

**on užíva lieky, prášky**

**bratanec, bratrský**

**bratrovrah, bratrovražda**

**korčule, korčuľovať sa**

## C

*cena:*

*Za každú cenu urobím ...*

*Za žiadnu cenu to neurobím.*

*(um keinen Preis)*

*céra, cérin, cérsky*

*cestou v týchto väzbách:*

*cestou verejnej licitácie ...*

*cestou môjho brata ...*

*cez všetky upozornenia*

*cnosť, cnosťný*

**Urobím, čo by čo bolo ...**

**Čo by sa čo robilo, to ne-  
urobím.**

**dcéra, dcérin, dcérsky**

**na verejnej licitácii ...**

**prostredníctvom (pomocou)  
môjho brata**

**proti ... (napriek)**

**ctnosť, ctnosťný (od ctíť)**

## Č

*od časti*

*Češi*

**čiasťočne, zčasti, zčiasťky**

**Česi**

čítí

čo v takýchto väzbách:

*Učínkoval čo učiteľ...*

*Čo Slováč nemôžem sa k Vám pripojiť...*

čo sa týče:

*Čo sa týče jej krásy, je ona pekná, ale čo sa týče roboty, slabá robotníca.*

čoskoro

čudovať sa na niečom

čuľ

čiže

... ako učiteľ

*Áko Slováč nemôžem sa k Vám pripojiť...*

čo sa týka. (Ale lepšie je vyhýbať tejto väzbe.)

Na krásu je ona, ale na robotu nie.

skoro, čochvíľa

čudovať sa niečomu, na niečo

včuľ

(Pokračovanie.)

## R O Z L I Č N O S T I

**Bezočivý, bezočivosť.** — Zo skúsenosti vieme, že mnohí profesori na stredných školách vylučujú zo spisovnej slovenčiny také slová, ktorých niet v češtine. Často sme počuli o slovách *bezočivý, bezočivosť*, že sú to maďarizmy v slovenčine, urobené vraj podľa maďarského *szemtelen, szemtelenség*. Je na tisíce slov v slovenčine, ktoré by sme darmo hľadali v češtine a ktoré sú jednako len dobré a slovanské. Keby sme ich chcelí vyhodit' zo spisovnej slovenčiny, prehíbili by sme ešte viacej rozdiely medzi literárnou a živou rečou. Neoprávnenosť takéhoto konania najlepšie môžeme ukázať na slove *bezočivý*.

*Bezočivý* značí v slovenčine *impudens, effrons, procax*, teda to isté, čo české *drzý*. Už v cirkevneslovanských textoch nachodíme takéto tvary: *bezoč'stvo* = *impudentia* (Glagol. Cloz. I, 435 v. Miklosich, Lex. paleoslov. str. 16 a Vondrák, Glagolita Clozův-index); *bezočiv'* = *impudens, bezoč'stovati* i *bezokovati* (toto v Supr. 24) i *bezočiti se* = *impudentem esse*; *bezok'* = *impudens*. Tieto doklady sú z Miklosichovho Lexikona paleoslov. (str. 16). Ako vidno, už v najstarších slovanských textoch máme príklady na slovo *bezočiv'* = *impudens*. Ale aj z iných slovanských rečí je toto slovo dobre známe. V bulharštine je *bezočlivyj* = *bezsravnij*, *bezočlivost'* = *bezstydstvo*; v srbochorváštine je *bezočan, bezočna* = *arrogans, impudens, insolens, bezstida, bezobrazan*; *bezočanstvo* = *impudentia, temeritas*; *bezočnu biti, bezočiti* = *impudentem esse*; v slovinčine *brezočen* = *schamlos*. Okrem toho v staroruských textoch, istotne vplyvom cirkevnej reči, nachodíme *bezočivij* = *impudens, bezoč'stvo* = *impudentia, bezoč'stovati* = *impudentem esse* (v. Sreznevskij, Materialy I, 62). V slovenčine sú slová *bezočivý, bezočivosť* veľmi časté (už Bernolák v Slovári ich uvádza) a majú tenže význam, ako v ostatných slovanských rečiach. Údajne aj na Podkarpatskej Rusi sú tieto slová známe. Podľa Bartošovho Dial. slov. morav. žije slovo *bezočivý* aj vo valašskom nárečí na Morave.

Dôležité je, že v novej a starej češtine, poľštine, lužickej srbštine, teda v takzv. západoslovanských rečiach niet slova *bezočivý* a slová utvorené od *bez + ok* neznačia v týchto rečiach „*impudens*“.

Miklosichom uvádzané príklady *bezočiv'*, *bezoč'stvo* a pod. svedčia o tom, že tieto slová už v 9. storočí boli majetkom slovanského slovníka, aspoň južnoslovanských rečí a slovenčiny. Toto by vari stačilo na dôkaz, že aj slovenské *bezočivý* nie je maďarizmus a že netreba ho nahradzovať neľudovým slovom *držý*, prípadne slovom *bezočľadný*, ktoré sa ani neshoduje s významom slova *bezočivý*.

O maďarskom *szemtelen* a *szemtelenég* musíme poznačiť, že už v starej maďarčine *szemtelen* = *procax, effrons, impudens* (v. Magyar nyelv-történeti szótár III, 163) a iba zriedka značí *bezoký* (augenlos), lebo pre tento význam mala stará maďarčina tvar *szemtelen*. So stránky významovej maďarské *szemtelen* značí to isté, čo slovenské a slovanské *bezočivý*. Obidve časti (*szem* = oko a prívratívny sufix *-telen*) sú úgrofinského pôvodu, ale význam slova *szemtelen* svedčí o tom, že tu ide o slavizmus v maďarčine. Veď vogulské *šamtal* (*šam* = oko, *-tal* je sufix, ktorý je aj v maďarskom *-telen*) značí *slепý* a nie *bezočivý!* (Pozri A. Ahlquist, Wogulisches Wörterverzeichnis str. 50 a J. Budenz, Magyar-ugor összehasonlító szótár str. 290.)

Maďarské *szemtelen* s významovej stránky je fabrikátom podľa slovanského *bezočiv'*, a to starým, lebo prvé písané doklady sú už z 12. storočia. Ako my máme rozličné germanizmy a maďarizmy v reči, tak aj Maďari majú slavizmy.\*

Z týchto poznámok vidieť, že slovenské *bezočivý*, *bezočovosť* sú dobré slovanské slová, o ktorých starobylosti svedčia cirkevneslovanské doklady. Preto nikto nemá práva vyhadzovať ich zo spisovnej reči.

Pri slove *bezočivý* zdržali sme sa náročky dlhšie, lebo chceli sme na ňom ukázať, že neslobodno posudzovať slovenský slovník s úzkeho stanoviska a netreba ho zbytočne ochudobňovať.

**Zvykol som robiť.** — Samó Czambel poukázal mnoho ráz na to, že v slovenčine, najmä na slovenskomadžarskej hranici rečovej, nachodíme dosť silný vplyv susednej maďarčiny. Čo badať viacej v syntaxi, ako slovníku. Vďaka Rukováti, niektoré maďarizmy zanikly v spisovnej slovenčine, ale držia sa ešte v hovorenej reči, lebo ju tlačiarisky korektor nemôže naprávať. Osobitne treba upozorniť na chybné upotrebenie slovesa *zvyknúť* v takýchto väzbách: *zvyknem robiť*, *zvykol som robiť*, kde *zvyknúť* je pomocným slovesom. Už Czambel v Rukováti zistil, že tu ide o germanizmus, ktorý sa dostal do slovenčiny prostredníctvom maďarským (*szoktam dolgozni*). Nesprávne upotrebenie slovesa *zvyknúť* je bežné v mestskej slovenčine (na pr. v Banskej Bystrici, Zvolene, Krupine, Žiline, kde najmä starší ľudia pomocou slovesa *zvyknúť* vyslovujú trvácnosť deja), ale na vidieku týchto miest hovoria dobre po slovensky

\* Maďarskí filológovia len veľmi neradi hovoria o starých slavizmoch v maďarčine. Po Miklosichovi Ásbóth aj Melich obmedzili sa zväčša len na štúdium prevzatých slov zo slovanských rečí. Ostatné slavizmy (syntaktické a významové) často unikajú pozornosti maďarských slavistov. (Na mnohé upozornil Pavol Bujnák v spise *Praefixá verbália* v jazykoch úgrofinských.)

*robievam, robieval som.* Na tomto príklade vidieť, že ľudová reč je studnica dobrého úzu a že naše tlačiarne rešpektujú upozornenia Rukováti.

**Tajuplný.** — Toto nedobré slovo vytíska pomaly z našej spisovnej reči správny tvar *tajomný*, ktorý žije v ľudovom úze. V Bernolákovom a Jančovičovom slovníku niet ešte slova *tajuplný*, ale už r. 1871 má ho Loosov Slov.-maď.-nem. slovník (str. 546), neskôr Czambel pojal ho do svojho Slk. pravopisu (str. 259) a do 1. vydania Rukováti (str. 357). J. Škultéty v opravenom 3. vydaní Rukováti na str. 312 správne poučuje, že každé prídavné meno a príslovce, složené s *-plný* (voľl), je germanizmus. Škultétyho upozornenie prijal i P. Tvrдый v brošúre „Chybné slová...“ (str. 28) a v Slk. frazeol. slovníku (str. 525) právom odsudzuje tvar *tajuplný*.

Slová typu *tajuplný* dostaly sa do našej reči z češtiny, kde *tajuplný* je zrejme nepodareným fabrikátom z nemeckého *geheimnissvoll*, ako na to poznovne upozornila Naše řeč (roč. X, str. 63), ktorá by najradšej nahradíť *tajuplný* starým a správnym „*tajemný*“. Dobrá snaha Naši řeči je však daromná, lebo ani úradné Pravidla českého pravopisu z r. 1926 nerešpektujú jej oprávnenej požiadavky.

Na šťastie do literárnej slovenčiny nezahniezdily sa ešte veľmi nepekné germanizmy typu *tajuplný*. Odporúčame našim čitateľom, aby si dali pozor na slová složené s *-plný*, lebo ich neslovenský pôvod je až priveľmi zrejmy, najmä slovo *tajuplný* je aj s hláskovej stránky chybné a treba ho dôsledne nahradzovať dobrým slovom *tajomný*.

**Slovenská matica.** — Niektoré naše časopisy, ktoré si prisvojujú právo opravovať matičný úzus, píšu často *Slovenská matica* miesto správneho *Matica slovenská*. Názov *Slovenská matica* neobstojí už aj preto, že nikdy neslobodno pozmeniť úradne odobrený názov ustanovizne. Je síce pravda, že vo vete obyčajne prídavné meno stojí pred podstatným, ale tento zákon neplatí absolútne, lebo pre zdôraznenie substantíva kladie sa ono pred prídavné meno, na príklad: *král český, primas uhorský, Akademia francúzska* a pod. Že tu ide naozaj o zdôraznenie podstatného mena, vidíme najlepšie pri vokatívne. Na pr.: *Bože drahý! Syn můj premilý!* a pod. To isté platí aj pre češtinu, kde je na pr.: *lide český* a nie *český lide!* O tom viacej v Gebauerovej Skladbe (str. 83—84, vydal Fr. Trávníček r. 1929).

Treba ešte upozorniť na to, že jestvuje v Česku aj *Maticе školská, Maticе opavská* a pod. Horliví opravovatelia slovenčiny mali by si v našich časopisoch odpustiť opravovanie správneho názvu *Maticе slovenskej*. Čo je znakom prílišného purizmu a neschopnosti rozoznať jemne odtenky rečové. Aj ináč je to dosť čudné, keď niekto mení názov *Maticе slovenskej*, aby ukázal, že jeho slovenčina je lepšia ako matičná, ale článok len tak sa mu hmýri chybami.

**Priezviská na -oviech, -ovie a -ove.** — So stránky rečovej zaujímavé sú priezviská *Balažoviech, Markovie* a pod. Ich gramatická kategória je dnes zväčša neznáma. Priezviská typu *Balažoviech, Markovie* vznikly z genitívu plurálu prívlastňovacích prídavných mien, a to takto: *Balažov* syn volal sa na pr. *Jano Balažoviech, časom tvar Balažoviech*

ostal mu priezviskom. Prípony *-ovtech*, *-ovéch*, *-ovie*, *-ove* vyvinuly sa zo staršieho tvaru *-ových*. Vývin bol teda takýto: *-ových* dalo *-ovéch*, z čoho vzniklo podľa nárečí *-ovie* alebo *-ove*. Prechodný vývinový stupeň s dlhým *-é* stal sa samostatnou prívlastňovacou príponou, ktorú teraz celkom mechanicky pripojujeme priamo na osobné meno (na pr.: *Junasé*, *Bohdalé* od *Junas*, *Bohdal*). Od prípony *-ovéch* odpútalo sa *-éch*, v ktorom len časom zaniklo *-ch*. V Rázusových Svetoch (diel III, str. 180—181) nachodíme ešte túto príponu: *Evka Holúšech*, *Betka Šaragech*, na str. 362 „ujcovi *Holbech*“, utvorené od priezviska *Holba* a iné.

Už Ľudovít Štúr v *Nauke reči slovenskej* (str. 140) správne poznačil, že mená *Černovie*, *Mikovie* vznikly zo starého genitívu *-oviech*, kde sa len zriedka vysloví *-ch*. Tamže odmietol Štúr mienku Kollárovu, ktorý vyhlásil, že táto prípona je z maďarského *-é*, čo mýlne znovu tvrdil Fr. Pastrnek v *Beiträge* (str. 42), kde *-ie* a *-é* v priezviskách *Bohdalé*, *Kalinovie*, *Dančiarové* pokladá za výslednicu z maďarského *-é*. Do svojho exemplára *Beiträge* (v knižnici Matice slk., sign. SC 905, str. 42) poznačil si celkom právom Fr. Šujanský: „To je čisto slovenský genitív plurálu s vynechaním *-ch*“.

Zo starých prameňov možno uviesť na pr. doklady z roku 1556: *Jano Kapun* i *Jano Kapunowye*, *Ondreg Walentowych*, *Štejko Mihalowye*, *Jano Kapunowych*, *Comaš Petrašowych*, *Balkowech Marko*, ale popritom sú aj tvary *Balažowjch*, *Bartošowich* (tieto v odpise z roku 1679). Ako vidieť v Popise dežmy na hájnický kostol z roku 1556 (príklady tu uvedené sú z článku dr. K. Tříňovského; v *Kultúre* roč. III, str. 805—810) striedajú sa tvary *-oviech* a *-ovie*, čo svedčí o tom, že už vtedy koncové *-ch* začalo zanikať. Tvary s *-ových* v odpise dežmy z roku 1679 sú novotvary, alebo z niektorého iného nárečia.

Pri zmene *-ových* v *oviech* ťažko nám vysvetliť ojedinelú zmenu *ý* v *é* (a ďalej v *ie*), hoci kde-tu aj v strednej slovenčine zmenilo sa dlhé *ý* v *ie*, na pr. v slove *pokrievka* (azda aj v slove *krielo*).

Treba ešte poznačiť, že priezviská na *-ovie* vypadly z gramatickej kategórie prívlastňovacích prídavných mien, preto niektorým zdá sa nevyšvetliteľné, že takéto priezviská nemenia sa v rode (je *Evka Ďurišé*, *Mária Markovie*, *Jula Holúšech*, *Anna Balažoviech* a pod.), čo je celkom prirodzené, lebo v genitíve plurálu prisvojovacích prídavných mien niet rodových rozdielov.

Pre úradnú a literárnu reč platí teda toto pravidlo: v rodinných menách (priezviskách), utvorených prívlastňovacími príponami *-oviech* (*Balažoviech*), *-ovie* (*Kalinovie*), *-ové* (*Dančiarové*), *-ech* (*Hoblech*), *-é* (*Junasé*), *-eje* (*Ďurišeje*) a pod. neslobodno meniť príponu.

Keď však ide o prívlastňovacie prídavné mená, utvorené od rodinných mien, tak dávajme prednosť príponám *-ovie* a *-é*, lebo na pr. *-eje* je obmedzené na lokálne vravy. Hovoríme a píšme: *dcéra Markovie*, *syn Junasé*, nie *dcéra Markeje*, *Junaseje* alebo *Markovech*, *Junasech*. Takýto je aj terajší úzus dobrých spisovateľov.

**Dbať na niečo alebo o niečo.** — Mnohí nevedia si dať rady s predmetom pri slovese *dbať* a často miesto predmetu s predložkou na

alebo o kladú prostý genitív, ako to učí Rukoväť už od prvého vydania (str. 303). Aj Pravidlá slk. pravopisu učia (str. 108) *dbať niekoho* alebo *dbať o niekoho*, teda neuznávajú vôbec *dbať na* + *akuzatív*. V ľudovej reči, pravda, nenachodíme ani stopy po väzbe *dbať* + *genitív*, najčastejšie je *dbať* + *na* s *akuzatívom*. Na pr.: *Málo na to dbám; Na jeho ostré slova ti nič nedbag; On naňho nič nedbá; On nedbá nič na zimu*. Tieto príklady uvádza Bernolák vo svojom Slovári (str. 355), kde nemá ani jeden príklad na sloveso *dbať* s *genitívom*. Czambel v Slovenskej reči (str. 498) pozná väzbu *dbať na* z Lučivnej: *Sin na to nedbal nič*. A tamže uvádza aj väzbu *dbať o* z podrečia z.-ungského: *Ti starí, ti nedzbaš už o sebe*. Peter Tvrdý v Slk. fraeol. slovníku (str. 64) uznáva za správne *dbať o niečo, niečoho i na niečo*, ale uvádza 8 príkladov na väzbu *dbať na*, iba jeden príklad *dbať o* a jeden na *dbať* + *prostý genitív*.

V živej reči najčastejšia je väzba *dbať na*, zriedkavejšia *dbať o*. Na pr. z porekadiel: *Dbá o to ako o lanský sneh*. (Ā. P. Záhurecký, Slovenská príslovia. . . . str. 27.) Väzbu *dbať* + *genitív* nepoznáme z ľudovej reči, aj v literárnej reči pôsobí umele.

Väzba *dbať* + *na* s *akuzatívom* žije aj v susedných slovanských rečiach (v poľštine) a Naše řeč (roč. X, 249) pokladá ju za dobrú aj pre češtinu, pre ktorú uznáva dve väzby: *dbať na* a *dbať* + *genitív*. Už v prvých textoch staročeských nachodíme *dbať na*, na pr.: *netbajě na své hřiechy; jenž sú na slovo božie netbanliví; netbaj na to; tbdš na něho; vy netbáte na mě kázanie; na vaše dary netbaju; netbajic na krále svého* ap. (J. Gebauer, H. ml. j. č. — Skladba 451 a 360.)

Podľa živého úzu hovorme a píšme *dbať na niečo* alebo *dbať o niečo*. Väzba *dbať niečoho* je neživá a umelá, preto nepatrí do literárnej reči.

**Ženské priezviská na -y a -i.** — Ešte vždy čítame a počujeme takéto chybné ženské priezviská: *Szathmáryová, Biharyová, Kosztolányicová, Veneniová, Škultétyová, Paulinyová* a pod. Mužské priezviská *Szathmáry, Bihary, Veneni, Škultéty* a pod. majú koncové -y (prípadne -i) z latinčiny alebo maďarčiny (z latinského genitívu alebo z prípony maďarských privlastňovacích prídavných mien). Preto ani v prvom ani v druhom prípade nemožno k nim pripojiť slovenskú príponu -ová. Hovorme a píšme: *Viera Szathmáry, Mária Pauliny, Anna Kosztolányi* a pod.

Len pre domácu reč možno odporúčať ľudové formy *Szathmáryčka, Paulinyčka* ap. Pre reč úradnú sa nehodia.

**Mária Hollý.** — Ešte vždy čítame aj v úradných spisoch takéto chybné ženské priezviská: *Mária Hollý, Anna Červený* a pod. Tento spôsob písania ženských priezvisk, ktoré sú vlastne prídavnými menami, je celkom proti duchu jazyka, preto správne je len takto: *Mária Hollá, Anna Červená* a pod.

---

*Vyhybujte zbytočným cudzím slovám!*

---



# SLOVENČINA VO VEREJNOM ŽIVOTE

Jozef Škultéty:

## MIESTO ÚVODU.

Či by sme my mohli nepripojiť sa k tomuto podniku?...

Už v 16. storočí moravský Ján Blahoslav v svojej Gramatike upozornil na dôležitosť slovenčiny. Učenie jeho nie je dosť jasné, jednako vychodí z neho, že myslel zemepisné položenie našej reči. Ináč s ňou, našou rečou, už vtedy bolo zle — v Uhorsku veľmi bola sa ujala latina. Keď 1650-ho roku Komenský bol prišiel do Sároš-Pataku, čudoval sa, že vo verejnom a kultúrnom živote vôbec latinská reč panuje tu, ako nikde inde v Európe. A tam, u kalvínov maďarských, bolo latiny, ktorej sa Komenský temer zdesil, značne menej, nežli u Slovákov. Latina tak zakorenila sa v Uhorsku z toho, že pri mnohorakosti národnej nemohla sa z domácich vyvinúť jedna reč tak, že by sa v krajine bola stala panujúcou. Maďari — ako to dobre vysvetlil Salamon Ferenc\* — až pri tureckej ochrane v 17. storočí a v Sedmohradsku založili základ svojej národnej kultúry. (V druhej polovici 15-ho storočia, za panovania kráľa Matiaša — ako sa častejšie spomína — z kráľovskej kancelárie uhorskej nevyšla ani jediná maďarská listina; a po Matiašovi prišli na trón Jagelovci, rodina poľsko-česká.) Pre Slovákov zlý stav bol sa utvoril i silou a váhou Nemcov. Od 12. storočia totiž Nemcov v Hornom Uhorsku pri ich nesmyselnom privilegovaní nasháňalo sa toľko, že domorodí Slováci už tým hodne dokázali, že potom od začiatku 17. storočia, keď totiž prestaly privilegia Nemcov, oni (Slováci) za krátky čas stvorili najväčšiu silu nemeckého elementu.

Ku koncu 18. storočia, keď prebúdžalo sa národné povedomie a zakladala sa i veda slovanská, Dobrovský hneď videl dôležitosť slovenčiny z listov, ktoré písal mu náš Rybaj, i chystal sa k vôli reči na Slovensko. (Len okolnosťami hatený nedostal sa potom k tomu.) Z nasledujúceho pokolenia učených ľudí slovanských Šafárik náš v slavistike bol pokračovateľom Dobrovského, a o horlení jeho za slovenskú reč vieme i z listov, ktoré do 1832-ho písal Jánovi Kollárovi,<sup>1</sup> ale život najmä tohto Slováka, veľkého Slováka, veľmi závisel od okolností. A Martin Hattala, tiež povoláný poslúžiť slovenčine, životné okolnosti mal také, že i mluvnica jeho vyšla po česky napísaná.<sup>2</sup>

Z tretieho pokolenia slavistov veľké boly účinky gramatických diel Miklosichových; ale Miklosich, Slovinec, po slovensky nevedel — posvietiť na našu reč nemohol. V Čechách hovorievajú o jednom jazyku, totiž že slovenčina prináleží k češtine; ale zato vo veľkom diele Gebaurovom (Historická mluvnice jazyka čes-

\* Magyarország a török hódítás korában, str. 386.

<sup>1</sup> Časopis Českého Musea, 1873—4.

<sup>2</sup> Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. Praha, 1857.

kého, I.—IV.) slovenčina spomenutá je kde-tu len mimochodom — o nej tu nepoučíme sa temer ničomu.

Po dôležitom kroku Antona Bernoláka, urobenom na konci 18. storočia, prišiel veľký básnik slovenský, Ján Hollý. V jeho dielach slovenčina je taká, ani čoby v nej veľkí duchovia už od storočia boli tvorili, písali. Po ňom, Jánovi Hollom, nasledujúce pokolenia slovenské dali nám Sládkoviča, Chalupku, Janka Kráľa, Bottu, Vajanského, Hviezdoslava, Kukučína, samých majstrov v rodnej reči; ale — škola, škola! Bez školy národ nemôže sa rozvíjať. U nás i v najskrytejšej dedinke učili už po maďarsky. Štátny stroj nemilosrdne gniavil Slovákov a prerábäl na Maďarov. Zlý stav ešte zhoršil sa tým, že slovenskí rodičia nedávali učiť svojich synov — odvrátili sa od maďarských škôl. I v konfesijných stredných školách Horného Uhorska bývalo viac žiakov židovských, než slovenských. Hynuli sme duchovne i materiálne...

Od svetovej vojny, od 1918-ho roku, máme československý štát, slovenčina je úradnou rečou; *ale v úradoch a školách* — okrem najmladšej, začínajúcej vrstvy — *ľudia, ktorí po slovensky neučili sa nikdy*, slovenskej školy ani nevideli... Nie je tu potrebný orgán, aký začína sa týmto svojim číslom? V úradných aktoch, v novinách i knižkách z češtiny prejmame germanizmy a iné kazy v toľkej miere, že po čase slovenčina mohla by potrať svoje charakteristické vlastnosti. A pre slovanskú vedu, jazykospýt i dejiny, reč naša nie je ľahostajná. Áno, nie je ľahostajná preto, že zemepisne ona tvorí centrum medzi slovanskými jazykmi. Okrem češtiny totiž súvisí na polnoc s poľštinou, na východ s ruštinou, a kým ku Tise a Dunaju neprišli Maďari, ona súvisela — ako ukazuje gemerské naše nárečie — i s bulharčinou a srbštinou.<sup>1</sup>) Pritom chránenie slovenčiny, aké zamýšľa sa založením tohto orgánu, bude i chránením češtiny, postavenej na kraji mocného nemeckého sveta. Veď ak by sme sa my poddali nemeckým účinkom, nuž čeština stratila by susedstvo, ktoré pre ňu za také dôležité pokladal nebohý profesor Zubatý.

Ja z tej duše pozdravujem „Slovenskú reč“, ktorej 1. číslo tu vychodí.

---

<sup>1</sup> O niekdajšom susedstve so Slováci v reči našej sú dôležité svedectvá.

---

*Jazyk má své plné právo, je-li ve všem svůj. Dnes člověk v novinách i často v knihách čte anebo ve shromážděních slyší slovenštinu, která není slovenštinou, nýbrž jen odbarvenou češtinou. Slovenštinu přece nedělá, že se místo českého duše napíše duša, místo teď teraz a pod. Jádro musí býti slovenské. Přeji-li si Slováci, aby jejich spisovný jazyk přestal býti spisovným jazykem, ať jen následují příkladu takových slovenských novinářů, politiků a spisovatelů, myslících po česku a jen povrchně pišících a mluvících po slovensku...*

*Josef Zubatý.*

## SPISOVATELIA A SLOVENČINA.

Nič na svete nerobí sa samo. Ani bohatá reč ktoréhokolvek vzdelaného národa nevyvinie sa sama od seba. Úplne neregulovaný, voľný vývin, ponechaný ľudovej a umeleckej kreácii, viedol by k chaosu, jazykovej anarchii. Takého v spisovnej reči ani skoro nikde niet. Všade je plno viditeľných či neviditeľných spolutvorcov, známych či neznámych faktorov, znalcov, kritikov, čo zasahujú do života spisovnej reči, upravujú ho a usmerňujú.

Aby sa človek vyššej kultúry, intelektuál či praktik, vedel jasne a ľahko vyjadriť, k tomu treba už istého stupňa jazykovej tradície, na ktorej musia pracovať hlavne odborníci s praktickými znalosťami a umeleckým vkusom.

Dejiny francúzskeho jazyka sú najlepším poučným príkladom. Hôtel de Rambouillet so svojimi eruditmi ukazuje, ako sa po roky a roky vykonáva takéto dielo. Tie problémy národnej jazykovej kultúry, čo my dnes u nás zmáhame, riešili vo Francúzsku už pred 300 rokmi.

V 17. storočí gramatikár Vaugelas veľmi účinne zasiahol do vývinu francúzskeho jazyka. Najhorlivejšie pracoval na jeho slovníku a zaslúžil sa o zdokonalenie a ustálenie reči francúzskej prózy. Nebol len odborným znalcom, mal dokonalý umelecký vkus a bol plne oddaný svojmu remeslu. Jeho krúžok na stá slov, väzieb stvoril, zdokonálil, odobril v debatách s vynikajúcimi umelcami slova. Ale aj pomkol vývin francúzskeho jazyka hodne napred.

Každý, aj dávno ustálený a vyvinutý spisovný jazyk je vo stálom varení, vývine, naveky pretváraný novými zjavmi a zmenami, ale jednak spisovný jazyk musí mať istú harmóniu v samom vývine. Aby vývin spisovnej reči bol racionálnejší, treba ho usmerňovať, a to predovšetkým pri jazyku, ktorý je v prudkom vývine.

U menších národných celkov s kultúrnym vývinom rastú aj rečové požiadavky, treba veľa nových výrazov, pomenovaní. Vplyvom susedných rečí a vedeckým štúdiom inteligentných vrství porušuje sa skladba, vnášajú sa do jazyka slová a väzby, ktoré sú mu na škodu, lebo kazia jeho rýdzosť, vyjadrovaciu jasnosť.

Tu treba istého *regulátora*, spoľahlivej *kritiky*. Dnes už poznáme kladné výsledky časopisov založených pre tento účel v spisovných rečiach okolitých národov. Česi majú mesačník *Naše řeč*. Pre úrady majú osobitný časopis *Naše úřední čeština*. *Jezik polski* a *Naš jezik* (v Belehrade) vykonávajú podobnú prácu očistnú. Najnovšie Maďari vydávajú časopis *Magyarosan*.

Aj Slovensko veľmi potrebuje takýto časopis. Veď poprevratový rýchly kultúrny rozvoj a veľký vzrast školovaných tried občianstva, a to školovaných zväčša na neslovenských

knihách, na cudzích literatúrach, skrúca slovenskú skladbu do nepoznania. Slovník sa obohacuje, ale mnoho ráz priam znetvoruje. Tvori sa slovenské názvoslovie pre techniku, pre úrady, poštu, železnicu, právo, medicínu, filozofiu a i. Toto všetko ide rýchlym tempom, a preto často s veľkými výkyvmi proti duchu jazyka.

Vyžaduje sa tu rýchlejšia a statočnejšia pomoc a veľa práce!

Máme už dosť jazykových odborníkov, teoretikov aj praktikov. Bolo by treba nateraz vykonať dve veci: 1. Utvoriť pre praktické potreby odbor pri Matici, ktorý by mal na starosti dávať informácie úradom a obecnstvu.

2. Rozkázať shora preskúmanie slovenského jazykového názvoslovného materiálu a tak postaviť vývin na správny základ. Ide predovšetkým o jazyk školských učebníc, o vojenské a iné úradné názvoslovie. Touto prácou mohla by byť poverená iba Matica slovenská, lebo od prevratu so zďarom ustala spisovný úzus. Ale potom potrebné by bolo finančne zaistiť filologickú prácu. — Najde sa porozumenie a pomoc na úradných miestach?

O reči slovenských spisovateľov začalo sa uvažovať ešte vlani. P. Bujnák r. 1931 v Prúdoch vyčíta mladým slovenským spisovateľom nedostatok smyslu a starosti o vonkajšiu, povedali by sme, remeselnícku (formálnu) stránku rečovú. Vybadáva maďarské vetné konštrukcie, väzby, mnoho maďarizmov aj u tých „lepších“. R. 1932 napísal (do Elánu) H. Bartek článok o úpadku spisovnej slovenčiny. L. Novák v polemike s ním (tamže) svádza otázku na mylné cesty. Dokazoval z funkcie básnického jazyka, že slobodno si vypožičiavať vyššie intelektuálne pojmy (slová) z cudzích rečí. H. Bartek v odpovedi (tamže č. 8) znovu upozorňuje, že ide o vec celkom inej povahy, ako bola široká debata o tom istom predmete v Čechách. Ide vraj o otázku rázu praktického, o patológiu spisovnej reči a o jej lieky, o napomáhanie vývinu spisovného jazyka...

Predtým ešte uverejnil v Prúdoch (1931, č. 1.) ministerský úradník St. Klíma odpoveď na Peřinkovu kritiku jeho slovenských prekladov učebníc. Je to zaujímavý príklad, ako sa zachádzalo a zachádza na ministerstve školstva so slovenčinou. St. Klíma je Čech. Vie slovensky, preto prekladal do slovenčiny pre štátne nakladateľstvo stredoškolské učebnice. Jedna z jeho učebníc nebola schválená, „lebo jej autor dopúšťal sa (mimo iných) týchto chýb“:

1. *katolík, evanjelík* (obe slová majú vraj rovnaký pôvod a netreba rozdielu v kvantite posledných slabík). 2. *prút* („není dôvodu pre dlhú slabiku, keď v češtine je krátka“). 3. *bolí priviazaní na jednej refazi*. („preč Klíma užíva slova „refaz“ ako feminína. K tomu prece není důvodu, když v češtině je masculinum.“) 4. *Žigmund*. („Proč Ž, když v češtině se říká Zigmund?“)

Isteže takéto Klímové preklady musely byť pokazené chyb-  
nými opravami. A takéto stav je až podnes.

Bude iste jasné, že nám nejde o vypichovanie chybičiek,  
o vyňuchávanie malicherných omylov, *ale o cieľavedomú, pro-  
spešnú, prepotrebnú a dobre mierenú kritiku* tlačenej slovenskej  
knihy. Takáto kritika môže byť tiež radou a keby sa to nie-  
komu aj nepáčilo (veď stáva sa, že trafená hus vždy zagága),  
nech sa zapre a uzná svoje chyby.

Aké chyby sú najčastejšie? 1. lexikálne, 2. syntaktické, 3.  
tvaroslovné a hláskoslovné.

1. V *slovníku* býva najčastejšie (pre neodborníka nie vždy  
zrejmé) rýdzosť jazyka a jasnosť myslenia veľmi porušujúce 1.  
nedobré rozoznávanie pojmov (často i najjednoduchších —  
znak malej intelektuálnej a umeleckej vyspelosti), na pr.: *zo vše-  
tkej duše m. z celej duše; z celej síly m. zo všetkej síly*; 2. upo-  
trebenie neslovenského výrazu, keď máme dobrý slovenský,  
na pr.: *izba čpela m. izba páchla; mimodak m. nevdojak, mimo-  
volne*; 3. nedobré aplikovanie slov z druhých rečí, keď máme  
správny výraz, na pr.: *mozok (g) m. modzgy* a i...

2. V *skladbe* je mnoho chýb v užívaní rozličných väzieb,  
najmä pri slovesách zvratných, participiách, pádových väzbách;  
pri záporovom genitive, postavení prívlastkov sloviess vo vetách,  
v složených vetách. Na pr.: *mimo dedínu m. dediny; po nasý-  
tení šiel spať m. po nasýtení sa* a i...

3. V *tvaroslovi* užíva sa často chybných tvarov pri sklo-  
ňovaní, časovaní, v *hláskoslovi* v kvantite (v dĺžkach). Na pr.:  
*galeria v Louvru m. v Louvre; smú m. smejú; otazník m. otáz-  
ník* (nové pravidlá: otazník!); *blúdny m. bludný; specificky m.  
špecificky* (nové pravidlá: špecificky!) a pod. Tieto príklady vy-  
brali sme z diel dobrých slovenských spisovateľov!

Ako to odstrániť?

Isté je, kto chce písať, má dobre poznať gramatiku, pra-  
vopisné základy, má ovládať živé slovo, hlavný nástroj svojho  
umenia. Učiť „spisovateľa“ pravopisu, je už vec ťažká. Bohužiaľ,  
bolo by to potrebné. Prakticky to urobiť je veľmi ťažké. Na-  
kladateľstvá mali by mať alebo stálych úradníkov, alebo odborných  
poradcov, ktorí by im s pravopisnej stránky upravovali  
všetky rukopisy. Museli by to byť odborníci s praktickými zna-  
losťami a umeleckým vkusom, aby mali správny pomer k ume-  
leckej stránke rukopisu, najlepšie by sa osvedčili akademicky  
vzdelaní filológovia.

Ale u spisovateľov sa takto nič nenapraví, nezvýši sa ich  
jazyková kultúra, a ide hlavne o ňu. Tak by jednu knihu často  
museli písať dvaja. Veď sú autori, čo majú s jazykovej stránky  
také zlé rukopisy, že by sa musely od základu prepracovať.

Najprímeranejšie by bolo spísať každému chyby a poslať

mu to v liste. Ale to je už aj myšlienka smiešna. A mnohé spoločné chyby jazykové opakovali by sa zas u iných. Preto bude najlepšie upozorniť na chyby v „Slovenskej reči“ a podľa potreby podať odborné vysvetlenie. Týmto sa však ešte nezaručuje prajný výsledok. Spisovatelia si nemusia všimnúť takýchto rád. Preto by bola oprávnená predbežná rečová revízia, cenzúra rukopisov. So stránky umeleckej by nič nepokazila, ale s rečovej by mnoho pomohla.

V týchto rubrikách budeme podávať postupne jazykový rozbor diel našich spisovateľov, nakladateľských publikácií, prekladov beletristických kníh, školských učebníc a pod.

Aby bolo každému jasné, aké je v skutočnosti pole, na ktorom máme pracovať, ukážeme zprvu len príklady bez poznámok. Nejde tu o malicherné a smiešne „brusičstvo“. Máme odstrániť nemoc veľmi zjavnú a širokých rozmerov.

Príklady z nahodile prezretých stránok.

Slovenský literárny almanach. Vydala Litevna, Praha 1931: *švarnejší* (str. 29) m. *švárnejší*; *sa scvrkne* (37) m. *zmenší*; *za mňou* (37) m. *mnou*; *hríva* (44) m. *hriva*; *jedni topánky* (44) m. *jedny*; *skriveninách* (117) m. *skrivenínách*; *bluznenie* (162) m. *blúznenie*...

Sborník Elánu. (Slovenská prítomnosť literárna a umelecká.) Vydal Mazáč, Praha, 1932: *specifické, štruktúra, konstantné* (dôsl.) miesto správneho *šp-, št-, nachádzame i u Ruda B.* (28) m. *aj u; jeho motívy končia odbojom* (44) m. *končia sa; mimo dedínu* (111) m. *dediny; našich* (gen., dôsl.) m. *našich*; *so svojím osobným* (69) m. *so svojím; so svojimi rodinami* (74) m. *so svojimi; nadobudla zhusťenosť* (77) m. *zhusťenosťi* (celá väzba však neslovenská); *bolo mu cudzé* (84) m. *cudzte*; *Urbanoví sedliaci* (94) m. *Urbanovi*; *v bohatení nesťatočnom* (98) m. *v nesťatočnom bohatnutí; že už nemajú ani smysel* (98) m. *smyslu; z nich, naším* (99) m. *z nich, našim*...

I. Horváth, Vízum do Európy. Vydala Umelecká bes. slov. v Bratislave, 1930:

*stála model* (11) miesto správneho *bola mu modelom*; *na bulváru* (37) m. *na bulváre*; *bolo treba mnoho pohárov k urobeniu nálady* (70) — celá väzba zlá; *vzal* (dôsl.) m. *vzial*; *vo vetru* (100) m. *vetre*...

Trávníčkovovo nakladateľstvo v Žiline. M. Oravcová: Synovia Svätoplukovi, 1929:

*mužu, Božicu a Hodslave bratu* (chybné vokatívy!), *komnata, lzã, junoch* a iné.

J. Dafčík: Za slobodu národa. Tamže, 1930: *Jozefe, muž, brate, mládenče, boji sa od vás, podobienka, to by on musel, k tomu sa on nesníži, prsia sa dmujú* (107), *nemá páry m. páru*. Nepriateľ žien (tamže, 1929): *ja vás len na to prosím, svačina, dútka, pomlsanie* a iné.

Leop. Gansel, Trenčín. VHV: *Reštaurácia: so grófolom, slavnou, nie je o tom reči, v ráji, svojim príchodom, dvaja asesory, dajte radšie pozor, čo sa tu stáva...*

Podotýkame, že prvé tri knihy, z ktorých sme vybrali nahodilé príklady, patria medzi dobré vydania. Nechceme ani uviesť ukážky z diel, ktoré sami redaktori neprečítali.

Nabudúce budeme podrobne preberať z publikácií stranu za stranou, dúfajme, že naše nakladateľstvá a spisovatelia budú rešpektovať naše snahy.

## SLOVENČINA V UČEBNÍCIACH.

VPŘED! Vojenský slabikář (III. vydání). Sestavil major *Karel Teringl*. Učebná pomůcka čs. armády, schválená výnosem MNO. čj. 37.522/pres. voj. 1926.

Obrazný titul tejto učebnej pomôcky vyjadruje vlastne i jej účel. Veď je nepochybne milovým krokom „napred“, keď sa vojenskej správe podarí záslužné dielo: naučiť na vojenčinu príšlého negramotného mladoňa tajom písma a posotiť ho tak do prednejších radov životnej borby.

Podľa zvyčajného rozdelenia slabikárov i „Vpřed“ má dve časti; v prvej sa vojak soznamuje s jednotlivými písmenami a v druhej časti (čítankovej) vhodnými článkami utvrdzuje v nadobudnutých znalostiach. Metodickú názornosť a obsahovú zaujímavosť v oboch dieloch, pravda, majú podporovať obrázky, čerpané nie práve vhodne z prostredia číro vojenského.

V časti šlabikárnej metodický postup ide od jednoduchých písmen k složitejším, ktoré sú v krátkych cvičeniach umne spájané v slová a vety. (Prečo však *o* pred *i*, *m* pred *n* a ťažké tlačené *a* už na str. 3. a *y* tiež tak skoro?)

Neodôvodnená snaha, aby metodické obrázky predstavovali známosti len z dočasného (pre negramotného) vojenského života, vedie k násilnostiam a nezretelnosti. Čo znamenajú na pr. tri čierne postavy pri litere *f*? Nepravdepodobné je, aby negramotný poznal slovo *cyklista*, ktorého predstavuje obrázok pri výklade písmena *c*; podobne *dalekohľad*. Za nevhodný treba pokladať tiež obrázok Adam a Eva, lebo iba po složitej asociácii predstáv možno ich pochopiť. Slovák si na pr. sotva pomyslí na *k* alebo na *p* pri obrázkoch *zástava*, *gulomet*, ale táto ťažkosť vyplýva z jazykového charakteru šlabikára!

Slovenský text v šlabikári je zastúpený statou „*Slovákom do pozornosti!*“, kde nie dosť metodicky a stručne poukazuje sa na svojské hlásky slovenské, pravda, nie všetky, a v čítankovej časti piatimi článkami a tromi básničkami obsahu vojenského alebo utilitárne vlasteneckého. Možno v ňom zistiť niekoľko pravopisných a jazykových nesprávností, postupne: *kúpil päť kilo(!) mäsa* (str. 37.) správne *päť kil*, lebo pri čí-

slovke päť je počítaný predmet v gen. pl.; *prečo máš tak rôzne názory* (str. 37.) správne *rôzne názory*, podľa striedania dĺžňov; táto veta lepšie by znela takto: *prečo máš také rozličné mienky*; už *sa budeme čo skoro klzať* (str. 38.) správne *čoskoro*, lenže lepšie je *skoro* (bez *čo*); *vola* správne *vôľa* (str. 38.); *ttñ* správne *ttñ* (str. 39.), hoci vo výslovnosti často *tñ*; *učme sa z našich dejín* (str. 40.) správne *zo svojich dejín*; 1. *svojich* m. *našich*, lebo sa privlastňuje podmetu; 2. *našich* m. *našich*, lebo spisovný úzus uznáva len gen. pl. *našich*, dat. pl. *naším*, ale inštr. sing. *naším*; 3. *dejín* m. *dejín*, v plurále genitiv má dlhú samohlásku; už *nebudeme negramotnými* (str. 40.) m. *negramotní*; prídavné meno ako doplnok u podm. slovesa je vždy v nom. a nie v inštrumentáli, na pr. *Ānička je pekná*, nie *peknou!* Vo vete *„Pred tisícami rokov vzali im (slobodu) ju Madari“* (str. 44.) bolo by významove jasnejšie *„pred tisíc rokmi“*; za nedovolený germanizmus treba pokladať: *„Náš štát je republika a tu spravuje prezident“* (str. 45.); *tú* možno nahradiť zámenom *ktorú*, okrem toho má byť dlhé *ú* v slove *tú*; *vyslúchali* (str. 58.) správne *vyslúchali* (*vypočúvali*); *prisahal* (str. 59.) správne *prisahal* (ale *prisaha*); *puta* (str. 68.) správne *putá*; len málo pečlivou korektúrou možno vysvetliť: *Náš štát obývajú Rumúni* (str. 45.) správne *Náš štát obývajú Rumuni*.

Dôkazom, že články boli preložené z českej predlohy, sú bohemizmy: *Máme v republike, čeho (čoho, čo) nám treba.* (Str. 45.) — *Je to náš slávny (slávny) generál.* (Str. 54.) — *Zpráv o nepriateľu (nepriateľovi) bolo málo.* (Str. 57.) — *V hore ju napadol nepriateľ a ten (germanizmus; správne ktorý) bol o veľa silnejší (silnejší).* (Str. 57.) — *Naši sa sice (sice, pravda) nedali... ale predsa len boli premožení (premožení).* (Str. 57.) — *Rád by sa bol s nimi stretol a shľadal (z českého shľedal, slovensky uvidel).* (Str. 54.) — *Budme bratia... v bratskej (bratskej) láske.* (Str. 62.)

Nemožno ani súhlasit s počesťovaním slk. mien, na pr. na str. 41: *Štávnice!*

Pedagogická zásada, že vyučovať najmä na prvotnom stupni treba v materinskej reči, šlabikárom „Vpřed“ sa vôbec neuplatňuje. Veď je čudným kompromisom s rečovej stránky. Elementárna prvá jeho časť je písaná po česky a podľa úsudku povolaneého činiteľa: „a to nás jen zdržuje při vysvětlování různých slov, jež jsou negramotnému těžko přístupná a srozumitelná“. Hlavne z okolnosti, že k vojsku dostane sa pomerne najviac negramotných z Podk. Rusi a Slovenska, plynie samozrejmä požiadavka celkom slovenského vojenského šlabikára. Dúfajme, že budúce vydanie bude už slovenské! Veď ináč šlabikár „Vpřed“ je dielce záslužné.

*Belo Letz.*

---

Zodpovedný redaktor a vydavateľ: A. Prídavok.

Tlačila Nová kníhtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine, Kuzmányho ulica č. 2.